

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF FORMATION OF THE INFORMATION SOCIETY

Статтю присвячено дослідженню перспектив розвитку професійної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства й виокремленню новітнього інструментарію, спроможного забезпечити досягнення цілей формування фахівців із інноваційно-продуктивним типом мислення. Визначено етапи розвитку сучасного суспільства від постіндустріального до суспільства знань через етап становлення інформаційного суспільства, що є характерним для нашої країни. Виокремлено перспективи розвитку професійної освіти, серед яких – впровадження новітніх інформаційних технологій, фундаменталізація професійної підготовки фахівців; забезпечення розвиваючої освіти, формування інноваційно-продуктивного типу особистості; забезпечення випереджального характеру освіти; активізація дистанційного навчання й самоосвіти; інтеграція перспективних гуманітарних і природничо-наукових знань. Встановлено фундаментальні категорії як основу проєктування систем професійної освіти, а саме: універсальність (підготовка фахівців, спроможних ефективно діяти у різних сферах); фундаментальність (узгальнення знань, узгодження навчальних дисциплін для формування єдиного культурно-науково-освітнього простору); цілісність (формування цілісної особистості шляхом поєднання дидактичного інструментарію зі здібностями здобувачів освіти); гуманітаризація (обов'язковість навчання гуманітарних дисциплін); гуманізація (різнобічний розвиток здобувачів професійної освіти в новітньому інформаційному середовищі); професіоналізм (оволодіння високим ступенем реалізації професійної діяльності); компетентність (набуття інтегрованого комплексу професійних знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей). Визначено новітні форми освіти, використання яких уможливує досягнення цілей формування фахівців із інноваційно-продуктивним типом мислення, серед яких – масове онлайн-навчання, обмін освітнім досвідом, навчання навпаки (Flipped Classroom), індивідуальна система освіти, навчання через гру, навчання через локальне й глобальне змагання, децентралізація системи професійної освіти.

Ключові слова: професійна освіта, розвиток, перспективи, інформаційне суспільство, новітні форми освіти.

The article is devoted to the study of perspectives for the development of vocational education in the formation of the information society and the selection of the latest tools that can ensure the achievement of the goals of forming specialists with innovative and productive type of thinking. The stages of development of modern society from post-industrial to knowledge society through the stage of formation of information society, which is characteristic of our country, are determined. Perspectives for the development of vocational education are identified, including the introduction of the latest information technologies, the fundamentalization of professional training; providing developmental education, formation of innovative and productive personality type; ensuring the advanced nature of education; intensification of distance learning and self-education; integration of promising humanities and natural sciences. Fundamental categories have been established as a basis for designing vocational education systems, namely universality (training of specialists capable of acting effectively in various fields); fundamentalism (generalization of knowledge, coordination of academic disciplines for the formation of a single cultural, scientific and educational space); integrity (formation of a holistic personality by combining didactic tools with the abilities of students); humanization (compulsory teaching of humanities); humanization (diverse development of professional education seekers in the latest information environment); professionalism (mastering a high degree of professional activity); competence (acquisition of an integrated set of professional knowledge, skills, abilities and professionally important qualities). The newest forms of education are identified, the use of which allows achieving of the goals of forming specialists with innovative and productive type of thinking, including mass online learning, exchange of educational experience, Flipped Classroom, individual education system, gamification, learning through local and global competition, decentralization of the vocational education system.

Key words: vocational education, development, perspectives, information society, latest forms of education.

УДК 37.013.73
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.37>

Ковальська В.С.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, методики
та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної
академії

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інтенсифікація розвитку інформаційних технологій та їх використання у всіх сферах життєдіяльності людини активізували перехід людства до нового типу соціального устрою – інформаційного суспільства, що спричиняє значні зміни у реалізації всіх суспільних процесів шляхом розширення можливостей передачі інформації завдяки застосуванню телекомунікаційних технологій, прискореній об'єктивізації інформації та знань, виникнення

нових видів діяльності, характерних для інформаційної цивілізації. У таких умовах саме професійна освіта має бути тим перспективним флагманом, який, враховуючи сучасні й майбутні зрушення, забезпечить підготовку фахівців не тільки до існування в цифровому світі, але й до його перетворення на засадах гуманізму й збереження для наступних поколінь. Тому в сучасному науковому дискурсі актуалізується проблема визначення перспективних напрямів розвитку національної

системи професійної освіти на засадах забезпечення її випереджального характеру з метою підготовки фахівців із інноваційно-продуктивним типом мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури свідчить про значний інтерес науковців до проблеми формування концепту професійної освіти майбутнього. Зокрема, шляхи оновлення вітчизняного освітнього дискурсу вивчають В. Андрущенко, О. Базалук, В. Кремень, В. Лутай, Н. Сухова, І. Передборська. Аналіз проблем національної освіти та пошук шляхів їх розв'язання реалізується такими науковцями, як М. Бойченко, І. Каленюк, С. Клепко, М. Михальченко, В. Огнев'юк, Є. Пінчук, М. Романенко, О. Шевченко, А. Ярошенко. Тенденції розвитку професійної освіти розглядаються провідними дослідниками, зокрема Л. Ващенко, В. Євдокимовим, О. Коваленко, О. Локшиною, В. Луговим, Т. Лукіною, О. Ляшенко, В. Мадзігоном, О. Овчаруком, В. Олійником, П. Полянським.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань у цій галузі, багато питань залишаються невирішеними через відсутність системних досліджень напрямів розвитку професійної освіти й конкретного інструментарію її реалізації.

Метою статті є визначення перспектив розвитку професійної освіти в умовах становлення інформаційного суспільства й виокремлення новітнього інструментарію, спроможного забезпечити досягнення цілей формування фахівців із інноваційно-продуктивним типом мислення.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз літературних джерел [5; 7; 9] засвідчив, що через поширення інформаційних технологій змінюється характер усіх сфер соціального життя, зокрема й освітніх процесів, які в умовах інформаційної цивілізації набувають усе більшої актуальності, адже основою інформаційного суспільства є інформація, що накопичується у вигляді знань й трансформується у компетентність. Водночас нові знання продукуються в закладах вищої освіти, які в інформаційному суспільстві набувають особливої цінності. Порівняйте: в індустріальному суспільстві накопичувалися гроші й ресурси, які були задіяні у виробничих процесах відповідних підприємств. Безумовними перевагами розвитку інформаційного суспільства науковці визначають доступність інформації, швидкість її поширення, активізацію міжкультурної комунікації й взаємодії, сприятливі перспективи для самореалізації людини. Водночас досвід розвинених країн, які є флагами інформаційних революцій, виявив й недоліки такого типу соціального устрою, серед яких – можливість маніпулювання свідомістю людини, небезпека інформаційної залежності,

негативний вплив на соціально-психологічний клімат, ймовірність кризи моралі, психологічного здоров'я, культури [4].

У своїх дослідженнях науковці дійшли висновків, що збільшення інформації не завжди зумовлює приріст знань, а інформаційне суспільство – гарантує якість і безпеку громадянам, що зумовило пошук інших вимірів соціального порядку. Результатом таких пошуків стало формування нової концепції суспільства знань, джерелом розвитку якого є власна багатоманітність і власні здібності. Якщо поняття інформаційного суспільства ґрунтується на досягненнях технології, то поняття ж суспільства знань бере до уваги більш широкі соціальні, етичні і політичні параметри, оскільки побудова будь-якого суспільства завжди включає різні форми знання і культури, зокрема й ті, на які впливає сучасний розвиток комунікаційних і цифрових технологій. Суспільство знань відрізняється від інформаційного суспільства тим, що основою першого є перетворення інформації в ресурси, які необхідні для реалізації суспільних процесів, а підґрунтям останнього є виключно створення й поширення вихідних даних. Характерними рисами суспільства знань та його ключовими цінностями є навчання для всіх протягом усього життя і розвиток усього різноманіття знань як цінності [4].

Основою розвитку суспільства знань є взаємодія науки, освіти й інновацій. Це зумовлює нові вимоги до людини суспільства знань, серед яких – здатність адаптуватися до мінливих умов існування, самостійно здобувати необхідні компетентності – як професійні, так і життєві, самостійно й критично мислити, аналізувати реальність, виокремлювати проблеми й генерувати шляхи їх розв'язання на основі застосування новітніх технологій. Тому пріоритетними завданнями освіти в суспільстві знань має бути формування у людини інноваційного мислення, що передбачає створення й використання новацій як у професійній, так і повсякденній діяльності, ціннісне ставлення до нововведень як основи розвитку суспільства знань. У цьому контексті домінантними в освіті є міждисциплінарні інтегровані знання, що дають змогу приймати ефективні рішення в умовах невідомості зовнішнього середовища.

Щодо розвитку українського суспільства, то є розуміння необхідності активних дій у напрямі розвитку суспільства знань. Це зумовлює зміну акцентів на інноваційний розвиток, становлення економіки знань, основою якої є інтелектуальні ресурси, наука, впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво товарів і послуг [4]. У цьому контексті перед сучасною професійною освітою виникають нові завдання, серед яких – необхідність визначення образу світу та місця людини в ньому, визнання пріоритетним принципу випереджальної підготовки особистості

до мінливих умов життя, загострення етичної проблеми, формування нового світогляду кожного громадянина суспільства знань [8].

Отже, перспективами розвитку професійної освіти є:

- впровадження новітніх інформаційних технологій, фундаменталізація професійної підготовки фахівців;

- забезпечення розвивальної освіти, формування інноваційно-продуктивного типу особистості;

- спрямованість освітньої системи на проблеми суспільства знань, тобто забезпечення випереджального її характеру;

- активізація дистанційного навчання й самоосвіти з метою збільшення доступності освіти для її здобувачів.

Професійна освіта має також ґрунтуватися на інтеграції перспективних гуманітарних і природничо-наукових знань, де визначальною метою є формування здатності особистості адаптуватися й реалізувати професійну діяльність у мінливих умовах соціокультурного оточення. У цьому контексті йдеться про випереджальну освіту, яка, на відміну від підтримувальної, сфокусована на майбутні умови діяльності, в які здобувач професійної освіти потрапить після закінчення ним відповідного закладу. Домінантною ціллю для такої освіти має бути розвиток інформаційної й екологічної культури, толерантності, системного наукового мислення, творчої активності й високої моральності.

Досягнення визначених цілей уможливорюється шляхом проєктування систем професійної освіти на основі таких фундаментальних категорій [1], як:

- універсальність (забезпечення підготовки фахівців, спроможних ефективно діяти у різних сферах людського буття);

- фундаментальність (спрямованість професійної освіти на узагальнені знання, істотні і стійкі зв'язки, змістове й структурне узгодження навчальних дисциплін із метою формування єдиного культурно-науково-освітнього простору);

- цілісність (забезпечення формування цілісної особистості шляхом поєднання змісту, форм, методів і засобів навчання з потенційними можливостями й здібностями здобувачів освіти);

- гуманітаризація (обов'язковість навчання гуманітарних дисциплін для формування у здобувачів професійної освіти ставлення до довкілля та самих себе);

- гуманізація (забезпечення достатніх умов для різнобічного розвитку здобувачів професійної освіти в новітньому інформаційному середовищі);

- професіоналізм (оволодіння здобувачами освіти професійною діяльністю на рівні, що забезпечує ефективну її реалізацію й відповідає наявним стандартам та об'єктивним вимогам);

- компетентність (забезпечення набуття інтегрованого комплексу професійних знань, умінь, навичок і професійно важливих якостей, здатності до самоосвіти й практичної діяльності).

Вочевидь, наявні традиційні форми навчання не спроможні реалізувати перспективні завдання професійної освіти, тому вже сьогодні здійснюється пошук новітнього інструментарію, спроможного забезпечити досягнення цілей формування фахівців з інноваційно-продуктивним типом мислення. Узагальнення наукових пошуків учених [2; 3; 9] дало змогу виокремити можливі варіанти таких форм освіти, а саме:

1. Масове онлайн-навчання. Вже сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості онлайн-курсів, контингент споживачів освітніх послуг в онлайн-режимі також зростає. Сучасні реалії існування людства засвідчують необхідність опанування дистанційних технологій навчання як перспективного напрямку розвитку освітнього ринку.

2. Обмін освітнім досвідом. У багатьох країнах уже існують ефективні системи обміну освітнім досвідом як для викладачів, такі для здобувачів професійної освіти. В умовах глобалізації освітнього простору й інтернаціоналізації освітніх програм ця тенденція набуває поширення і є перспективною.

3. Навчання навпаки (Flipped Classroom). Це американська модель навчання, що передбачає вивчення теоретичного матеріалу вдома, а виконання завдань – у закладі освіти, де викладач має можливість пояснити незрозумілий матеріал і допомогти розв'язати завдання. Така модель має позитивний досвід використання й може зовсім замінити наявні системи.

4. Індивідуальна система освіти. В умовах індивідуалізації освітнього процесу й розвитку інформаційних технологій започатковано напрям проєктування особистої моделі освіти для кожного здобувача, що уможливорюється завдяки використанню комп'ютерів, зокрема й штучного інтелекту. У зв'язку з цим однією з професій майбутнього вгалузю освіти така, як розробник освітніх траєкторій.

5. Навчання через гру (ґейміфікація). Ця форма передбачає використання ігор не тільки для розваг, але й для навчання завдяки застосуванню ігрових підходів до неігрових процесів, що зумовлює виникнення таких нових професій, як ігромас-тер, ігровикладач.

6. Навчання через локальне й глобальне змагання. Ця модель визначає можливість щотижневого тестування здобувачів освіти протягом усього періоду навчання й оприлюднення загальних рейтингів закладів освіти на рівні регіону чи країни.

7. Децентралізація системи професійної освіти передбачає надання автономії освітнім закладам у розробленні освітніх програм підготовки фахівців, затребуваних ринком праці. У цих умовах заклади освіти конкурують на ринку освітніх

послуг, й за законами ринкової економіки успішно функціонують ті установи, які повною мірою задовольняють попит як здобувачів освіти, так і їхніх майбутніх роботодавців.

Незважаючи на майбутні позитивні ефекти розвитку професійної освіти, науковці наголошують на існуванні в суспільстві кризи культури, яку пов'язують із втратою моральних цінностей [6]. Тому освітній процес також має бути орієнтований на відновлення ціннісних констант у суспільстві, які скеровують життя й діяльність людей. Провідною характеристикою суспільства знань є розуміння кожної особистості як найвищої цінності, що й створює підґрунтя освіти майбутнього. Крім того, освіта має залучати людей до культурної цілісності. Вочевидь, що духовним ядром українського суспільства має бути українська національна ідея, яка й визначає чіткі ідеологічні координати, систему ціннісних орієнтацій.

Висновки. Отже, проведена робота дала змогу сформулювати такі висновки. Розроблення новітніх інтегрованих освітніх програм, реформування освіти з метою забезпечення підготовки фахівців із інноваційно-продуктивним типом мислення на основі новітніх форм, використання інформаційних і телекомунікаційних технологій, впровадження випереджальної освіти створюють умови для успішної конкуренції національної освітньої системи з освітою розвинених країн, рівноправної участі нашої держави у творенні світової історії та розбудови майбутнього людської цивілізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Берегова Г.Д. Значущість філософії освіти в історичному контексті. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2016. № 65. С. 251–262.
2. Дубасенюк О.А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи. *Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура* : матер. Всеукр. конф. Київ : ІОД НАПН України, 2011. С. 135–142.
3. Іщенко А.Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України. Аналітична записка. *Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537>.
4. Кучера Т.Н., Насонова Л.І., Дейнека В.В. *Філософія освіти* : навч. посібник. Харків : ХНМУ, 2015. 63 с.
5. Макаренко Л.Л. Інформатизація освіти як пріоритетний напрям модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2013. Вип. 43. С. 118–125.
6. Міщенко М.М. Філософія освіти: соціокультурний вимір. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 60. С. 278–288.
7. Петрухно Ю.Є. Інформаційне суспільство: поняття: основні складові, характеристика. *Вісник ОНУ*. 2014. Т. 19. Вип. 1. С. 127–133.
8. Скотт П. Глобалізація и университет. *ВВШ «Alma Mater»*. 2000. № 4. С. 3–8.
9. European higher education in the world. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. Brussels, 11.7. 2013. COM (2013). 499 final. 15 p.